

- יד מוכר על העליונה, רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר הילך קרקע כנגד מעותיך, ומגבהו מן הזיבורית שבה (לרנב"י) או מזיבורית שבכל נכסיו (לראב"א).
- א. ולפי שנתקיים המקח כנגד המעות, לכך יכול ליתן לו הקרקע, שלא כבעל חוב שאינו נפרע מן הקרקע כשיש למלוה מעות (תוס').
- ב. הרמב"ם פסק כרנב"י, והרא"ש והטור נקטו דברי רב אחא. וכתבו כמה ראשונים שלא נחלקו האמוראים לדינא [ודברי רב נחמן אמורים בקרקע זולה ודברי רב אחא בקרקע יקרה].
- רשב"ג אומר: מלמדים אותם מלכתחילה לעשות שלא יחזרו. כיצד? כתב לו אני פלוני בן פלוני מכרתי שדה פלונית לפלוני באלף זוז ונתן לי מהם מאתים זוז והריני נושה בו שמונה מאות זוז – קנה ומחזיר לו השאר אפילו לאחר כמה שנים. אבל בלא כתיבה זו – לא קנה הכל. והעמידו דבריו כשהמוכר נכנס ויוצא על המעות, שגילה בדעתו שהזוזים אנסוהו למכור ועל כן אין דעתו למכור אלא בקבלת המעות, אבל בלא הכי סובר רשב"ג שקנה הכל והשאר עליו חוב.
- א. דעת הגאונים, וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א וכן נקט הרא"ש, שכל שנתן מקצת דמים בסתם או בתורת פרעון דמי המקח – קנו כנגד הדמים ואי אפשר לחזור מכך [מלבד בחפצים שאין אנשים מוכרים חלק, כגון חמור (או קרקע שאינה ראויה ליחלק. מאירי), שאינו חפץ להיות שותף עמו, לא קנה כלום. ויש מי שכתב שבחפצים כאלו קנה הכל (ובמטלטלין – לענין מי שפרע. עמאירי). והרמב"ן דחה זאת. ואף בקרקע שרגילים לקנות חציה, במקום שכותבים שטר, כתב הרמב"ן שלא קנה כלום אם לא זקף המעות במלוה, שהרי בשטר כתוב את הקרקע כולה. ויש חולקים. ע' שיטה]. ואף על פי כן, קנסו חכמים את החוזר בו שהצד שכנגדו יכול לקיים המקח כנגד המעות כדינו או לבטלו לגמרי (ריטב"א).
- ודעת רבנו חננאל שלא קנה כלום אלא אם כן אמר לו 'ערבוני יקנה'. [ובזה קונה כנגד המעות אפילו בדבר שאין רגילים לקנותו. (ערמב"ן ור"ן), אבל אינו קונה יותר מכנגד המעות הגם דלא עייל ונפיק אוזוי, ואפילו החזיק בקרקע או משך המטלטלין. ראב"ד].
- ב. לדעת הראב"ד, אפילו אם הרויח לו זמן מסוים לתשלומין, יתכן בו 'עייל ונפיק אוזוי', שצריך המעות באותו הזמן. ויש חולקים. וכתב הרא"ש שהכל לפי הענין כפי ראות הדיינים.
- ג. כתב הריטב"א שזקיפה במלוה מועילה אפילו לא נתן לו כלום אלא זקף כל האלף במלוה, קונה מדין כסף כאילו התקבל בפרעון גמור [ומה שאמרו בירושלמי שאין המלוה קונה קרקע, זהו רק במלוה הקיימת אצלו מכבר].
- ד. בשדות מפוזרות, יש אומרים שלא קנה את כולן בהחזקת האחת עד שיתן דמי כולן או דמי מקצת כל שדה ושדה, אעפ"י דלא עייל ונפיק אוזוי (עפ"י בעה"מ ורשב"א ורא"ש). ויש אומרים שבסתם קנה את כולן (ראב"ד).

דפים עז – עח

- קפז. א. הקונה דבר מחברו ולא נתן מעות או נתן מקצתן – האם קנה אם לאו?
- ב. המלוה מאה זוז לחברו ופרעו זוז זוז – האם פרעון הוא זה?
- א. אמר רבא: המוכר דבר לחברו והוא מחזר אחר המעות הלוחך ושוב – לא קנה עד שיתן כל המעות.
- א. כן הדין אעפ"י שכתב שטר או החזיק וכד' (רמב"ם מכירה ח, א; רא"ש).
- ואפילו משך החפץ, אם לא פירש בשעת מכירה משיכה זו תהא קונה חפץ זה והמעות יהיו הלוואה אצלי – לא קנה (תוס' רמב"ם (מכירה ח, ד) רמב"ן ועוד). ודעת הרז"ה שמשכיכת מטלטלין

קונה לאלתר אם לא התנה בפירוש (והראב"ד השיגו. וע"ע בריטב"א במה שהביא מהראב"ד). המאירי כתב שאם נתן מקצת מן הדמים בתורת גמר קנין ולא בתורת פרעון – קנה, והדמים חוב על הלוקח. וכן אם כתב שטר או החזיק ואמר אם רצוני אקנה בזה או בזה – קנה, והמעות הלוואה. (וע"ב"י קצ שכל שאר הפוסקים סוברים שחוקה אינה קונה ביוצא ונכנס). ובאומר 'לך חזק וקני', כתבו הראשונים שקונה מיד אפילו נכנס ויוצא, שהרי אמר לו שיקנה בחזקה לגמרי (ערמב"ן ורשב"א ור"ן קדושין כו כו; רא"ש ונמו"י כאן; חו"מ קצ, י קצב, טז).
 ב. הרשב"א צדד שהלוקח אינו יכול לחזור בו אלא מדעת המוכר, שהרי אם אמר המוכר רצוני בקנין, וביאתי ויציאתי אינה לדוחק מעות אלא שאיני מאמינך וכד' – הדין עמו. ואין נראה כן ברא"ש.

ואפילו נתן הכל מלבד זוו אחד, עדין לא קנה. כן מסר רב מרדכי לרב אשי מאבימי מהגרונאי בשם רבא. ומה שאמר רבא במקום אחר שקנה אף קודם נתינת המעות – במוכר שדהו מפני רעתה (דאנן סהדי שבלא אונס המעות היה מוכר לו, וזה שמחזור על המעות כי מהרהר הוא לגבות שלא יחזור הלוקח (רש"י). הלכך אם יש רווח בקרקע – ללוקח הוא. ר"ף).

כשמוכר מפני רעתה, אפילו עייל ונפיק אוזוי בכל המעות – קנה (תוס'). והרמ"ך (בשיטמ"ק) צדד שיכול המוכר לטעון אין דעתי סומכת על המכירה כל שלא נתת לי כלום, הגם שמוכר מפני רעתה, הלכך חוזר.

היה בא למכור חלק מהקרקע במאה ולא מצא לוקחים ומכר קרקע גדולה במאתים ויוצא ובא על המעות – לא קנה עד שיתן. ונסתפקו באופן שאילו היה טורח היה מוצא לוקח במאה ולא טרח ומכר במאתים, האם זה מראה שרצה למכור הקרקע בכל אופן וכמוכר שדהו מפני רעתה הוא, אם לאו. תיקו.

א. הראב"ד כתב שמספק קנה, וכגון שהחזיק או עשה קנין חליפין – שהרי הקנין ברור והחזרה מסופקת, אבל אם אין קנין אחר מלבד כסף זה, כיון דעייל ונפיק אוזוי שתמו בחזקת שאינו קונה, שקרקע בחזקת בעליה עומדת (ריטב"א. והרמ"ך בשיטמ"ק הביא מרב האי שיכול אחד מהם לחזור. ולא חילק אם החזיק אם לאו).

ב. הרמב"ם (מכירה תה) גרס 'לקח שוה מאה במאתים' והמוכר יוצא ונכנס לתבוע שאר הדמים – הרי זה ספק אם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה אם לאו – לפיכך אף אחד מהם אינו יכול לחזור. ואם תפס המוכר ממקח שמכר כנגד המעות שבידו אין מוציאים ממנו. (וכ"ה בשו"ע קצ, יג יד. וע"ש בט"ז ונתיה"מ. ובבהגר"א משמע שלכך אין יכול לחזור בו, מפני שהוא ספקא דדינא).

ב. אמר רבא: מי שהלוה מאה זוו לחברו ופרעו הלה זוו זוו – פרעון הוא אלא שיש לזה תרעומת על הלווה, שאומר לו: הפסדתני אותם.

גם לכתחילה אין יכול למאן מלקבל מעט מעט (עפ"י העיטור, הרא"ש; חו"מ עד, ד. ואולם אם יש לו משכון אינו חייב להחזיר, אף לא מקצתו, עד שיפרענו לגמרי. ראשונים קדושין כ). ויש חולקים וסוברים שיכול, ורק בדיעבד כשקיבל אין יכול להחזירם לו להיותם באחריותו (עפ"י בדק הבית בדעת הר"ף, ב"ח וש"ך).

וכשכבר הגיע זמן הפירעון, לדברי הכל אין המלוה חייב לקבל בפרוטרוט (מרדכי שני; רמ"א שם).

דף עח

קפח. שוכר שעבר על דעת המשכיר וארע אונס בחפץ ששכר – מה דינו?

השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה, או להפך – אם מת החמור בגלל השינוי, כגון שהתחמם בבקעה או החליק בהר – חייב, גם אם לא האריך הדרך בכך (ואפילו קיצר. תוס').

אם מת שלא מחמת השינוי, כגון שהוחלק בבקעה או התחמם בהר שלא מחמת טורח העלייה (כגון שראינו שעלה בלא טורח ולא נתחמם, והלך הרבה ורק אח"כ הוחם. תוס') – פטור. כן שנינו במשנה.

מבואר בגמרא, לפי כמה אמוראים, שכל שאפשר לתלות שמת מחמת השינוי חייב. כך העמידו רישא דמתניתין שסתמה לחייב; כגון שמתה הבהמה מחמת אויר, שאומרים אויר ההר הרגה, אויר הבקעה הרגה (דבי רבי ינאי), או שמתה מחמת עייפות (רבי יוסי בר חנינא. ושמא ההולכה בהר או בבקעה גרם לה הדבר. ערש"י), או שהכשיה נחש (רבה. וי"ג רבא. ובתו"ח צדד לגרוס: רב).

א. מפרש"י משמע שאפילו מתה ואין ידוע ממה מתה, יכול המשכיר לומר מאויר ההר או הבקעה

מתה ואינה למודה בו [אך ברמב"ן פ. משמע שהבין ברש"י כגון שידוע שאינו רגיל לילך בהר או בבקעה].

והריטב"א ועוד ראשונים חולקים וסוברים שרק אם ידוע שמתה מחמת אויר או יגיעה וכד'

יכול לטעון שאילו לא היה משנה לא היתה מתה (וכ"נ דעת הרמב"ן פ.). ודעת התוס' והרא"ש

שדוקא כשידוע שאותו היום היה אויר משונה בהרים יותר מבבקעה. וכן לענין הימצאות נחשים.

והוא הדין בשינוי מהר להר ומבקעה לבקעה, אם ידוע שיש שם חילוק באוירין ובנחשים וכד'

– חייב (תוס'). ואם אין חילוק בין בקעה לבקעה, צדד הרמב"ן שאפילו פירש אל תלך בבקעה

פלוגית אינו שינוי לחייבו במתה כדרכה.

ב. התוס' הסיק, וכן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים, שאפילו למאן דאמר בעלמא תחילתו בפשיעה

וסיפו באונס חייב, ואף באונס שלא בא מחמת הפשיעה – כאן פטור שאין זה תחילתו בפשיעה

[גמורה. ריטב"א] במה ששינה, כי יכול ליוהר ולדקדק יפה שלא תחליק בהר ולא תתחמם

בבקעה. ואין הדבר מוסכם (ע' במובא ברמב"ן ותור"פ).

לדברי רבי יוחנן, רישא דמתניתין חולקת ונוקטת [כרבי מאיר] שכל המשנה מדעת בעל הבית גזלן הוא,

הלכך נתחייב בכל אונסיה, גם אם אינם קשורים לשינוי.

א. לרבי מאיר, גם אם שינה מבקעה לבקעה הוי גזלן, אלא אורחא דמלתא נקט שאדם מקפיד

מבקעה להר (שיטה; תו"ח).

ב. הלכה כחכמים הסוברים שהמשנה אינו כגזלן (רי"ף וש"פ). ואם מתה מחמת אויר או הכישה

נחש, יש פוסקים לחייב, כאוקימתות האמוראים. ובדעת הרמב"ם יש מצדדים לפטור, שנקט

כרבי יוחנן שהעמיד רישא דמתניתין כרבי מאיר, אבל לחכמים לעולם אינו חייב אלא

בהחלקה בהר או הוחמה בבקעה וכד' שאין הפשיעה ניכרת (עפ"י מגיד משנה שכירות ד, א. ויש

מפרשים שאף להרמב"ם חייב כשמתה מחמת אויר או נחש – עסמ"ע שט, א בדעת הרמ"א. וע' מ"מ שם ה"ה

בענין שכר לרכוב עליו איש ורכבה אשה שלא כדין ומת החמור. וצ"ע).

ג. הריטב"א הביא בשם מורו שמדובר כשהתנה בפירוש, אבל אם שכרה סתם ללכת למקום פלוני,

יכול לילך בין בהר בין בבקעה, בארוכה ובקצרה – ועל הבעלים להתנות.

ואילו המאירי פירש משנתנו בסתם, אבל במפרש שלא לילך בדרך פלונית חייב בכל אונסיה.

וגם אם פירש לו הסיבה שאינו רוצה, והסיבה היתה קיימת, חייב אפילו מתה מסיבה אחרת.

ד. באופנים שחייב באונסיה, נחלקו ראשונים האם חייב גם עבור השכירות עד לאותו זמן שנאנסה [ומשלם לפי מה שנהנה ולא כפי מה שקצץ. ריטב"א], או שמא בטלה שכירותו וקציצתו (ריטב"א בשם מורי. וע' קצה"ח שט, א).
ה. מסתבר שהוא הדין בשומר חנם, חייב באופנים האמורים כיון שלא שמר כפי שאמר המפקיד, להוליכה בבקעה ולא בהר וכד' (עפ"י רמב"ן).
ו. שואל ששינה מדעת הבעלים, ומתה מחמת מלאכה – אינו נפטר (עפ"י מאירי קג.).

[השוכר את הפרה לחרוש בהר וחרש בבקעה, אם נשבר הקנקן (יתד המחרשה הננעץ בקרקע) – פטור. בבקעה וחרש בהר – חייב. לדוש בקטנית ודש בתבואה (והחליקה) – פטור. בתבואה ודש בקטנית – חייב מפני שהקטנית מחלקת (משנה פ.)].

הפועל שפשע בחרישה ועקב כך נשבר הקנקן – חייב. ואם שינה השוכר מבקעה להר – דין הפועל עם השוכר. ואם לא שינה – דין הפועל עם המשכיר (רמב"ם שכירות ד, א).
והתוס' פירשו שמדובר כאן שהפועל שכיר של המשכיר, ולכך הוא פטור, מפני שטוען לא קיבלתי שמירת הקנקן בהר ואילו הייתי חורש בבקעה לא היה נשבר. ומ"מ אינו מפסיד שכרו [גם אם אין לשוכר לשלם למשכיר. רא"ש] כי דעת השוכר שיעשה כמו שירצה בעל השדה (תוס').

קפט. אלו הלכות הובאו בסוגיא מדברי רבי מאיר הנוגעות לשינוי מדעת הבעלים שלא כדין?

הנותן צמר לצבע לצבעו אדום וצבעו שחור או להפך – רבי מאיר אומר: נותן לו דמי צמרו – צמר שאינו צבוע. סובר שנעשה גולן עליו לשלם כשעת הגזילה. [רבי יהודה חולק וסובר שבעל הצמר משלם לצבע את היציאה או השבח – הפחות שבשניהם].

מגבת פורים לפורים (כלומר לצרכי סעודת פורים, כשגבו מגבת פורים בסתם. ראשונים), ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר. דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר [ורשב"ג (ברי"ף: רבן גמליאל) מיקל].
[וכן הגבאי לא ישנה מגבת פורים לצורך דבר אחר או לעיר אחרת. ואין מדקדקים בדבר (לומר דיים בפחות. ואפילו יש להם מעות הרבה. תורא"ש) אלא לוקחים את העגלים ושוחטים ואוכלים אותם. והמתר יפול לכיס של צדקה].

א. כתבו התוס' (עפ"י ערכין 1: וכ"פ מהרי"ח) שדוקא במגבת פורים אין לשנות, אבל בשאר צדקות מותר לשנות לצדקה אחרת ואפילו משבאו לידי גבאי. ואין הדבר מוסכם (ע' חילוקי דינים ושיטת בערכין 1).

ב. יש מפרשים 'ואין מדקדקין' אחר העני אם לוקח בזה דבר אחר שלא לצורך הסעודה, אלא שמלמדים אותו שלא יקח בהם חלוק אלא יקיים בהם שמחת פורים (עפ"י ראב"ד).
וכתב המאירי (קו). שלא התירו לעני ליקח בהם [פסק כרשב"ג שמיקל] אלא דבר מועט כגון רצועה לסנדלו בכדי שאין סעודתו נפקעת בכך, הא כל שסעודתו נפקעת בכך – אסור.

הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק – לא יקח בו טלית, וכן להפך, מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית. כן אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר [וחכמים חולקים].

מבואר בגמרא שבכל אחד מן הדינים הללו יש טעם נפרד לעצמו; בנותן צמר לצבע ושינה – קנאו הצבע בשינוי מעשה. במגבת פורים – לפי שניתנה על דעת פורים ולא על דעת דבר אחר. ובנותן דינר לעני ליקח בו חלוק – שכל המעביר מדעת בעל הבית נקרא גולן. [ומדין זה הוציא רבי יוחנן שלר"מ השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה – נעשה עליו גולן להתחייב בכל אונסיה כאמור].

כאמור, הלכה כחכמים שהמשנה מדעת בעלים אין נעשה גולן. וכתב הרי"ף שהוא הדין לענין מגבת פורים הלכה כרבן גמליאל שמיקל, כי רבי מאיר הולך לטעמו והרי אין הלכה כדבריו. ופירש הריטב"א (וכן הביא בשם הרמב"ן) שהוא הדין בשאר הדינים האמורים אין הלכה כרבי מאיר, כי אמנם אמרו בגמרא שאין ההלכות תלויות זו בזו בהכרח, אבל לפי האמת שמצינו לרבי מאיר שהמשנה מדעת בעלים גולן הוא, שוב מתפרשות כל ההלכות מטעם זה, כפשטותן.

ולפי זה רשאי העני לשנות מטלית לחלוק, אף לכתחילה (מאירי ועוד. ויל"ע בלשון רבנו יהונתן). ואולם בהגהות מיימוניות (מגילה ב, טז) פסק במעות פורים כרבי מאיר שאין העני רשאי לקנות מהן רצועה לסנדל אא"כ התנה במעמד אנשי העיר [וגרס 'זו דברי ר"מ שאמר משום רבי עקיבא' – והלכה כרע"ק מחברו]. ואילו הרמ"א (תרצד, ב) פסק שהעני רשאי לעשות בו מה שירצה.

דפים עח – עט

קצ. השוכר דבר מחבירו וניזוק הדבר באופן שאינו ראוי למלאכה ככתחילה – מה דין השכירות לענין העמדת דבר אחר תחתיו ולענין תשלום הדמים?

שכר בהמה ומתה או נשברה באונס – חייב המשכיר להעמיד לו בהמה אחרת. ודוקא בכגון ששכר 'חמור' סתם, אבל 'חמור זה', אזי אם יש בדמי הנבלה ליקח חמור כלשהו – יקח וישלים שכירותו (כי שיעבד לו גוף זה). ואם אין בדמיה ליקח ויש בדמיה לשכור חמור אחר – רב אמר: אל ישכור (שאינן מכלים את הקרן של המשכיר) ושמואל אמר: ישכור. אין בנבלה כדי לשכור – פטור מלהעמיד לו חמור אחר.

א. הלכה כשמואל בדינים. ולא אמר שמואל שמכלים הקרן אלא כשאין אפשרות אחרת, כגון שאין בדמיו כדי ליקח (רי"ף ועוד).

והרמב"ם (ה, ב) חילק בין שכירות לרכיבה שלוקחים או שוכרים בדמי הנבלה, ושכירות למשא שאינו עושה כן. ושאר פוסקים תמחו על חילוק זה (וע' סמ"ע שי סק"ט; או"ש שכירות ה, ב). ועוד משמע מדבריו, שאין מכלים הקרן אלא כשיש הפסד מרובה לשוכר, כגון שמת באמצע הדרך, משא"כ קודם שהחזיק בדרך (ע' או"ש).

ב. הרמב"ן פירש מה שאמרו בחמור סתם חייב להעמיד לו אחר, היינו רק אם רוצה שכרו, אבל אם אומר המשכיר איני חפץ בהשכרת אחר ולא יתן שכרי – פטור [והשוכר אינו משלם כלום], כי במה נשתעבד להשכיר חמור אחר.

ואם עשו קנין בשעת השכירות – נתחייב ליתן לו חמור אחר. ואולם נתינת הדמים אינה מהוה קנין בשכירות מטלטלין (רשב"א בשם הראב"ד. וכן כתב המאירי).

ויש אומרים שבמשיכת החמור הראשון נשתעבד כאילו קנו מידו (רשב"א, ריטב"א).

ג. ב'חמור זה' חייב ליתן לו חמור אחר אם יש בדמיו ליקח, ואפילו אמר המשכיר איני חפץ בשכר – שכבר קנה השוכר זכות זו משעת משיכה.